

Na osnovu člana 17. stav (4) a u vezi sa članom 40. stav (1) tačka d) Zakona o zaštiti i dobrobiti životinja ("Službeni glasnik BiH", broj 25/09), Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, na prijedlog Kancelarije za veterinarstvo Bosne i Hercegovine, donosi

PRAVILNIK O ZAŠTITI ŽIVOTINJA PRI KLANJU ILI USMRĆIVANJU

Član 1. (Opšte odredbe)

(1) Ovim Pravilnikom se propisuju uslovi zaštite životinja uzgojenih i držanih za proizvodnju mesa, kože, krzna ili drugih proizvoda, tokom njihovog premještanja, smještaja u depou, sputavanja, omamljivanja, klanja i usmrćivanja, uključujući i usmrćivanje životinja sa ciljem kontrole bolesti.

(2) Odredbe ovog Pravilnika ne primjenjuju se na:

- a) tehničke ili naučne eksperimente na životinjama u vezi sa postupcima iz stava (1) ovog člana, koji se provode pod nadzorom nadležnog organa;
- b) životinje usmrćene pri kulturnim ili sportskim događajima;
- c) slobodno živuću divljač usmrćenu u skladu sa Odlukom o načinu obavljanja veterinarsko-zdravstvenog pregleda i kontrole životinja prije klanja i proizvoda životinjskog porijekla. ("Službeni glasnik BiH", broj 82/06).

Član 2. (Značenje pojmova)

(1) Za potrebe ovog Pravilnika koriste se sljedeći pojmovi:

- a) *klaonica* je svaki objekat, uključujući opremu i sredstva za kretanje i smještaj životinja, namijenjen komercijalnom klanju životinja navedenih u članu 5. stav (1) ovog Pravilnika;
- b) *premještanje* je istovar životinja ili njihovo prevoženje, odnosno kretanje od istovarnih platformi, štala ili torova u klaonici do prostorija ili mjesta gdje će da bude zaklane;
- c) *smještaj u depou* je držanje životinja u štalama, torovima, natkrivenim prostorima ili otvorenim površinama koje klaonice koriste sa ciljem obezbjeđenja bilo koje potrebne njege (voda, hrana, odmor) prije klanja;
- d) *sputavanje* je primjena bilo kojeg postupka na životinji kojem je svrha ograničavanje kretanja životinje, da bi se omogućilo efikasno omamljivanje ili usmrćivanje;
- e) *omamljivanje* je postupak koji, primijenjen na životinji, uzrokuje trenutni gubitak svijesti koji traje do smrti životinje;
- f) *usmrćivanje* je postupak kojim se uzrokuje smrt životinje;
- g) *klanje* je uzrokovanje smrti životinje njenim iskrvarenjem;
- h) *obredno klanje* je uzrokovanje smrti životinje njenim iskrvarenjem radi zadovoljavanja propisa određenih vjerskih zajednica i konfesija u Bosni i Hercegovini;
- i) *nadležni organi* su:
  - 1) Kancelarija za veterinarstvo Bosne i Hercegovine;
  - 2) Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske i Odjeljenje za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine;
- j) *nadležni inspekcijski organi* su:

- 1) Federalna uprava za inspekcijske poslove Federacije Bosne i Hercegovine;
- 2) Republička uprava za inspekcijske poslove Republike Srpske;
- 3) Inspektorat Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine;
- 4) Kantonalne uprave za inspekcijske poslove;
- 5) Inspekcije u okviru lokalnih organa uprave.

(2) U slučaju obrednog klanja, vjerske zajednice registrovane u Bosni i Hercegovini, prema čijim pravilima se obavlja klanje, nadležne su za implementaciju i praćenje specijalnih odredaba koje se odnose na klanje u skladu sa vjerskim obredima. Postupak klanja se provodi pod nadzorom veterinarskog inspektora ili ovlaštenog veterinarara.

Član 3. **(Odgovornost vlasnika ili odgovornog lica)**

Vlasnik ili lice odgovorno za životinje mora da obezbijedi da životinje zaklane ili usmrćene u bilo kojoj klaonici, na farmi, prostorima ili drugim mjestima budu tokom premještanja, smještaja, sputavanja, omamljivanja, klanja ili usmrćivanja pošteđene bilo kojeg uznemiravanja, boli ili patnje, koje je moguće izbjeći.

Član 4. **(Uslovi koji se odnose na klaonice)**

Vlasnik ili odgovorno lice u klaonici mora da obezbijedi da su konstrukcija klaonice, prostori i oprema klaonice, kao i njihova upotreba, takvi da životinje ne budu izložene bilo kakvom uznemiravanju, bolu ili patnji, koje je moguće izbjeći.

Član 5. **(Postupak na klaonici)**

(1) Vlasnik ili odgovorno lice u klaonici mora da obezbijedi da su kopitari, preživari, svinje, kunići i perad koji su dopremljeni na klanje:

- a) premješteni i prema potrebi smješteni u skladu sa odredbama Dodatka A ovog Pravilnika;
- b) sputani u skladu sa odredbama Dodatka B ovog Pravilnika;
- c) omamljeni prije klanja ili trenutno usmrćeni u skladu sa odredbama Dodatka C ovog Pravilnika;
- d) iskrvareni u skladu sa odredbama Dodatka D ovog Pravilnika.

(2) Ukoliko se životinje kolju u skladu sa specijalnim postupcima obrednog klanja, kako se zahtijeva određenim vjerskim pravilima, ne primjenjuju se zahtjevi stava (1) tačke c) ovog člana.

(3) Nadležni inspekcijski organ može objektima za klanje, kojima je dopušteno odstupanje u skladu sa Odlukom o načinu obavljanja veterinarsko-zdravstvenog pregleda i kontrole životinja prije klanja i proizvoda životinjskog porijekla, odobriti odstupanje od stava (1) tačke a) ovog člana samo za goveda, a od stava (1) tačke a) ovog člana i od postupaka omamljivanja i usmrćivanja navedenih u Dodatku C ovog Pravilnika za perad, kuniće, svinje, ovce i koze, ako su ispunjeni zahtjevi iz člana 3. ovog Pravilnika.

Član 6. **(Pribor za sputavanje, omamljivanje i usmrćivanje)**

(1) Vlasnik ili odgovorno lice u klaonici mora da obezbijedi da su instrumenti, pribor i oprema za sputavanje te druga oprema i instalacije koji se koriste za omamljivanje ili usmrćivanje

životinja dizajnirani, izgrađeni, održavani i korišteni na način koji omogućava brzo i efikasno omamljivanje i usmrćivanje životinja u skladu sa odredbama ovog Pravilnika.

(2) Veterinarski inspektor ili ovlašćeni veterinar kontroliše da li su oprema i instrumenti koji se koriste za sputavanje, omamljivanje i usmrćivanje životinja usklađeni sa zahtjevima iz stava (1) ovog člana i redovno provjeravani, održavani i u upotrebnom stanju.

(3) Adekvatna rezervna oprema i instalacije moraju da budu držani na mjestu klanja, pravilno održavani i redovno pregledavani najmanje jednom mjesečno.

Član 7. **(Edukacija osoblja)**

(1) Vlasnik klaonice ili odgovorno lice u klaonici mora da obezbijedi da lica koja obavljaju poslove sputavanja, omamljivanja, klanja ili usmrćivanja životinja imaju završen kurs i položen ispit u skladu sa programom koji je naveden u Dodatku H ovog Pravilnika.

(2) Vlasnik klaonice ili odgovorno lice u klaonici mora da obezbijedi da lica koja obavljaju poslove premještanja životinja i njihovog smještaja u depo posjeduju potrebnu vještinu, sposobnost i znanje za efikasno i humano obavljanje navedenih poslova u skladu sa odredbama ovog Pravilnika.

(3) Ukoliko veterinarski inspektor ili ovlašćeni veterinar tokom nadzora i kontrole utvrdi da:

a) lica iz stava (1) ovog člana ne posjeduju dokaz o osposobljenosti ili ako ne posjeduju potrebnu vještinu, sposobnost i znanje, zabranjuje rad takvom licu te naređuje osposobljavanje ili ponovno osposobljavanje iz stava (1) ovog člana;

b) lica iz stava (2) ovog člana ne posjeduju potrebnu vještinu, sposobnost i znanje, zabranjuje rad takvom licu, te naređuje vlasniku klaonice ili odgovornom licu u klaonici da obezbijedi njegovo osposobljavanje ili ponovno osposobljavanje.

(4) Detaljne uslove i program osposobljavanja iz st. (1) i (2) ovog člana propisuje Kancelarija za veterinarstvo Bosne i Hercegovine, uz prethodno pribavljenu saglasnost nadležnih organa entiteta.

(5) Ispit iz stava (1) ovog člana polaže se u nadležnom organu entiteta. Detaljne uslove za polaganje ispita propisuje Kancelarija za veterinarstvo Bosne i Hercegovine uz prethodno pribavljenu saglasnost nadležnih organa entiteta.

Član 8. **(Inspekcijski nadzor)**

(1) Nadzor i kontrolu u klaonici provodi veterinarski inspektor ili ovlašćeni veterinar, koji u svako doba mora da ima slobodan pristup svim njenim dijelovima sa ciljem provjere usklađenosti sa odredbama ovog Pravilnika.

(2) Nadzor i kontrola iz stava (1) ovog člana može se provoditi istovremeno sa nadzorom i kontrolom u druge svrhe.

Član 9. **(Klanje ili usmrćivanje životinja izvan klaonica)**

(1) Prilikom klanja izvan klaonice životinja iz člana 5. stav (1) ovog Pravilnika primjenjuju se odredbe stava (1) tač. b), c) i d) navedenog člana.

(2) U slučaju kada vlasnik, za svoje sopstvene potrebe, izvan klaonice kolje perad, kuniće, svinje, ovce i koze, odobrava se odstupanje od stava (1) ovog člana, pod uslovom da se klanje obavlja u skladu sa članom 3. ovog Pravilnika uz obavezno omamljivanje svinja, ovaca i koza prije klanja, a na način propisan ovim Pravilnikom.

Član 10.

(Klanje ili usmrćivanje životinja radi kontrole bolesti i viška jednodnevnih pilića)

- (1) Kada se životinje iz člana 5. stav (1) ovog Pravilnika kolju ili usmrćuju sa ciljem kontrole bolesti, postupak mora da bude proveden u skladu sa odredbama Dodatka E ovog Pravilnika.
- (2) Postupak usmrćivanja životinja koje se uzgajaju sa ciljem proizvodnje krzna mora da bude proveden u skladu sa odredbama Dodatka F ovog Pravilnika.
- (3) Višak jednodnevnih pilića i embrija mora da bude usmrćen što je moguće brže, u skladu sa odredbama Dodatka G ovog Pravilnika.

Član 11.

(Prisilno klanje)

Odredbe čl. 9. i 10. ovog Pravilnika ne primjenjuju se na životinje koje moraju da budu trenutno usmrćene u slučaju prisilnog klanja.

Član 12.

(Klanje povrijeđenih/bolesnih životinja)

- (1) Vlasnik bolesne ili povrijeđene životinje ili lice odgovorno za takvu životinju mora da obezbijedi njeno klanje, odnosno usmrćivanje na licu mjesta radi izbjegavanja nepotrebne patnje životinje.
- (2) Izuzetno od stava (1) ovog člana, povrijeđene ili bolesne životinje mogu se po odobrenju veterinarara prevesti do mjesta klanja ili usmrćivanja, pod uslovom da takav prevoz životinjama neće uzrokovati daljnju patnju.

Član 13.

(Uvoz u Bosnu i Hercegovinu)

Uvoz mesa u Bosnu i Hercegovinu iz zemalja koje nisu članice Evropske unije mora potjecati od životinja zaklanih u objektima odobrenim u skladu sa važećim propisima te mora da ga prati sertifikat kojim se potvrđuje da su životinje zaklane ili usmrćene na način koji obezbjeđuje zaštitu životinja najmanje jednaku onoj u Bosni i Hercegovini u skladu sa odredbama ovog Pravilnika.

Član 14.

(Vodiči dobre prakse)

Nadležni organi iz člana 2. stav (1) tačka i) ovog Pravilnika razvijaju vodiče dobre prakse na osnovu standarda Svjetske organizacije za zdravlje životinja (OIE) i Evropske organizacije za bezbjednost hrane (EFSA) te u skladu sa odredbama ovog Pravilnika.

Član 15.

(Prelazne i završne odredbe)

Objekti koji su prije stupanja na snagu ovog Pravilnika odobreni za klanje životinja moraju ispuniti uslove propisane odredbama ovog Pravilnika najkasnije do 30. juna 2011. godine.

Član 16.
(Program osposobljavanja)

Upute za program osposobljavanja i polaganje ispita iz člana 7. st. (4) i (5) ovog Pravilnika propisao je Kancelarija za veterinarstvo Bosne i Hercegovine uz prethodno pribavljenu saglasnost nadležnih organa entiteta u roku od mjesec dana od dana stupanja na snagu ovog Pravilnika.

Član 17.
(Stupanje na snagu)

Ovaj Pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku BiH".

Broj 07-1-02-1776-1/10
18. maja 2010. godine
Sarajevo

Ministar
Mladen Zirojević, s. r.

DODATAK A

USLOVI ZA PREMJEŠTANJE I SMJEŠTAJ ŽIVOTINJA U KLAONICAMA

I. OPŠTI USLOVI

1. Svaka klaonica mora da ima odgovarajuću opremu i prostore za istovar životinja iz prevoznog sredstva.
2. Životinje nakon dolaska u klaonicu moraju da budu istovarene što je moguće prije. Ako se životinje ne mogu istovariti odmah po dolasku u klaonicu, moraju da budu zaštićene od nepovoljnih vremenskih uslova te mora da im bude obezbijeđena adekvatna ventilacija.
3. Životinje koje, sa obzirom na vrstu, pol, starost ili porijeklo, mogu povrijediti jedna drugu, moraju da budu držane i smještene u depou odvojeno jedne od drugih.
4. Tokom boravka u klaonici životinje moraju da budu zaštićene od nepovoljnih vremenskih uslova. Ako su bile izložene visokim temperaturama za vlažnog vremena, potrebno ih je rashladiti na adekvatan način.
5. Kondicija i zdravstveno stanje životinja moraju se provjeravati najmanje dva puta dnevno, ujutro i navečer.
6. Životinje koje su bile izložene boli ili patnjama tokom prevoza ili po dolasku u klaonicu, te životinje koje još sišu, moraju da budu odmah zaklane. Ukoliko to nije moguće, potrebno ih je izdvojiti i zaklati što je moguće prije, a najkasnije za dva časa.
7. Životinje koje ne mogu hodati ne smiju se vući do mjesta klanja, već ih je potrebno usmrtniti tamo gdje leže ili ih, gdje je to moguće, a da im se ne uzrokuje još više patnje, prevesti na kolicima ili pokretnoj platformi do mjesta za prisilno klanje.

II. USLOVI ZA ŽIVOTINJE KOJE NISU DOPREMLJENE U SPREMNICIMA

1. Ukoliko klaonice imaju opremu za istovar životinja, takva oprema mora da ima pod koji onemogućava klizanje i, ukoliko je to potrebno, postranu zaštitu. Mostovi, rampe i prolazi moraju da imaju stranice, ograde ili neki drugi oblik postrane zaštite, da bi se spriječilo ispadanje životinja. Izlazne ili ulazne rampe moraju da imaju najmanji mogući nagib.
2. Tokom istovara životinje moraju da budu pošteđene straha i uznemirenosti i sa njima se ne smije loše postupati, a potrebno je da se obezbijedi da ne padnu. Životinje ne smiju da budu podizane za glavu, rogove, uši, noge, rep ili runo, ni na bilo koji drugi način koji im može da uzrokuje nepotrebnu bol, patnju ili povrede. Kada je to potrebno, životinje moraju da budu vođene pojedinačno.
3. Životinje moraju da budu pažljivo premještane. Prolazi moraju da budu tako konstruisani da je mogućnost povređivanja životinja svedena na najmanju moguću mjeru i raspoređeni tako da se iskoristi sklonost životinja za slijeđenje nagona stada.
4. Pribor koji se koristi za tjeranje životinja mora da bude korišten samo u te svrhe i samo tokom krašeg perioda. Korištenje pribora za elektro-šokove mora da se izbjegava kada je moguće. U svakom slučaju, taj pribor se može upotrebljavati samo za odrasla goveda i odrasle svinje koje se odbijaju pomaknuti i samo onda kada ispred sebe imaju dovoljno prostora za kretanje. Elektro-šokovi ne smiju trajati duže od jedne sekunde, između njih moraju da budu dovoljno dugi razmaci i mogu da se primijene samo na mišićima stražnjeg dijela tijela. Elektro-šokovi se ne smiju ponovo upotrebljavati ako životinja na njih ne reaguje.
5. Životinje se ne smije udarati ili pritiskati na bilo koji posebno osjetljivi dio tijela. Zabranjeno je gnječiti, zavrtati ili lomiti rep životinje ili joj pritiskati oči. Nije dozvoljeno zadavati udarce nogom ili bilo koje druge udarce.
6. Životinje se ne smiju dopremiti do mjesta klanja ukoliko neće da budu odmah zaklane. Ako se klanje neće obaviti odmah po dolasku, životinje moraju da budu smještene u depo.
7. Klaonice moraju da budu opremljene dovoljnim brojem torova za adekvatan privremeni smještaj životinja koji omogućavaju zaštitu od nepovoljnih vremenskih uslova.
8. Uz uslove propisane specijalnim veterinarskim propisima, torovi u depoima za privremeni smještaj životinja moraju da imaju i:
  - a) podove koji na najmanju moguću mjeru smanjuju opasnost od klizanja i koji ne uzrokuju povrede životinja kada su u dodiru sa njima;
  - b) adekvatnu ventilaciju, vodeći računa o mogućim ekstremnim vrijednostima temperature i vlage. Ukoliko se koristi vještačka ventilacija, moraju da budu obezbijeđeni i rezervni aparati koji se koriste u slučaju kvara sistema za ventiliranje;
  - c) vještačko osvjetljenje dovoljno jako da je moguće obaviti pregled svih životinja u svako doba, a u slučaju potrebe mora da bude na raspolaganju i adekvatan rezervni izvor svjetlosti;
  - d) tamo gdje je potrebno, opremu za vezanje životinja;
  - e) tamo gdje je potrebno, odgovarajuću zalihu adekvatne prostirke za sve životinje koje se u depou drže tokom noći.
9. U klaonicama koje, osim prostora za privremeni smještaj iz tačke 8. ovog poglavlja, imaju i prostore za privremeni smještaj životinja na otvorenom bez prirodnog zaklona ili sjene, mora da bude obezbijeđena adekvatna zaštita od nepovoljnih vremenskih uslova. Otvoreni prostori za privremeni smještaj životinja moraju da budu održavani u takvom stanju da obezbijede da životinje ni u jednom trenutku nisu izložene fizikalnim, hemijskim ili ostalim uticajima štetnim za njihovo zdravlje.
10. Životinje koje po dolasku nisu dovedene direktno na mjesto klanja moraju uz pomoć adekvatne opreme da imaju konstantno na raspolaganju vodu za piće iz odgovarajućih pojilica. Životinje koje nisu zaklane u roku 12 časova od dolaska u klaonicu, moraju da budu nahranjene,

a i naknadno, prema potrebi i u odgovarajućim vremenskim intervalima, životinjama mora da bude data umjerena količina hrane.

11. Životinje koje su u klaonici zadržane 12 i više časova moraju da budu privremeno smještene i, prema potrebi, vezane na takav način da mogu leći bez poteškoća. Kada životinje nisu vezane, hrana im mora da bude obezbijeljena na način koji omogućava nesmetano hranjanje.

III. USLOVI ZA ŽIVOTINJE DOPREMLJENE U SPREMNICIMA

1. Spremnici u kojima se prevoze životinje mora se rukovati pažljivo i ne smije ih se bacati, ispuštati ili prevrtati. Kada je moguće, spremnici se tovore i istovaraju horizontalno i uz pomoć mehaničke opreme.

2. Životinje dopremljene u spremnicima sa perforiranim ili fleksibilnim dnom moraju da budu istovarene sa specijalnom pažnjom, da bi se izbjeglo njihovo povređivanje. Kada je to odgovarajuće, životinje moraju da budu pojedinačno istovarene iz spremnika.

3. Životinje dopremljene u spremnicima moraju da budu zaklane što je moguće prije, u suprotnom ih je potrebno nahraniti i napojiti, u skladu sa tačkom 10. Poglavlja II ovog dodatka.

DODATAK B

SPUTAVANJE ŽIVOTINJA PRIJE OMAMLJIVANJA, KLANJA ILI USMRĆIVANJA

1. Životinje moraju da budu sputane na adekvatan način radi sprečavanja svake boli, patnje, uznemirenosti, povreda ili nagnječenja, koje je moguće izbjeći.

1.1. U slučaju obrednog klanja, goveda moraju prije klanja da bude sputana upotrebom mehaničkih postupaka, da bi se izbjegla svaka bol, patnja ili uznemirenost, kao i bilo kakva povreda ili nagnječenje.

2. Prije omamljivanja ili klanja, životinje ne smiju visiti niti im smiju biti vezane noge. Izuzetno, perad i kunići mogu da bude obješeni za noge radi klanja, pod uslovom da su provedene adekvatne mjere koje obezbjeđuju da su u trenutku omamljivanja životinje dovoljno opuštena i da se klanje može obaviti efikasno i bez nepotrebne odgode.

2.1. Osim u slučajevima iz tačke 2. ovog dodatka, vješanje životinja ne smije se ni u kojem slučaju koristiti kao način njihovog sputavanja.

3. Životinje koje se omamljuju ili usmrćuju primjenom mehaničke ili električne opreme u području glave, moraju se postaviti u takav položaj da se oprema može primijeniti i koristiti jednostavno, precizno i u odgovarajućem trajanju. U slučaju kopitara i goveda dozvoljena je primjena adekvatnih pomagala za ograničenje pomicanja glave.

4. Nije dozvoljeno korištenje opreme za električno omamljivanje radi sputavanja ili imobilizacije, kao ni za tjeranje životinja.

DODATAK C

OMAMLJIVANJE ILI USMRĆIVANJE ŽIVOTINJA KOJE SE NE UZGAJAJU RADI KRZNA

I. DOPUŠTENI POSTUPCI

A. Omamljivanje

1. primjena pištolja sa penetrirajućim klinom;

2. udarac u glavu;
3. primjena električne struje;
4. izlaganje ugljen-dioksidu.

B. Usmrćivanje:

1. primjena pištolja ili puške;
2. usmrćivanje električnom strujom;
3. izlaganje ugljen-dioksidu.

C. Izuzetno, nadležni inspekcijski organ može odobriti postupak dekapitacije, dislokacije vrata i upotrebe komore sa vakuumom, kao postupke usmrćivanja za pojedine vrste životinja, pod uslovom da se obavljaju u skladu sa članom 3. ovog pravilnika i da su ispunjeni specijalni uslovi iz Poglavlja III ovog dodatka.

II. SPECIJALNI USLOVI ZA OMAMLJIVANJE

Životinju je dopušteno omamiti samo ako se odmah nakon toga može iskrvariti.

1. Pištolj sa penetrirajućim klinom

- a) pištolj sa penetrirajućim klinom mora da bude namješten tako da klin prodre direktno u koru velikog mozga. Izričito je zabranjeno pucati u zatiljak goveda;
- b) izuzetno od podtačke a) ove tačke, ovce i koze mogu da bude omamljene primjenom pištolja na zatiljku, ukoliko rogovi onemogućavaju njegovu primjenu na čelu glave. U tom slučaju je potrebno odrediti tačku neposredno iza osnove rogova i usmjeriti pištolj prema ustima. Krvarenje životinje mora početi u roku 15 sekundi nakon pucnja;
- c) prilikom upotrebe pištolja sa penetrirajućim klinom, nakon svakog pucnja, lice koje obavlja omamljivanje mora da provjeri vraća li se klin do kraja na početni položaj. Ako se klin ne vraća potpuno do kraja, pištolj ne smije da bude ponovno korišten sve dok ne bude popravljen;
- d) zabranjen je smještaj životinja u prostore za omamljivanje, ako lice koje obavlja omamljivanje nije spremno obaviti omamljivanje odmah nakon što je životinja dovedena u prostor za omamljivanje. Životinjama ne smiju da budu sputane glava, ako odmah neće da budu omamljene.

2. Udarac u glavu

- a) ovaj postupak dopušten je isključivo uz upotrebu mehaničkog aparata koji djeluje udarcem na kosti lobanje. Lice koja obavlja omamljivanje mora postaviti aparat na tačno određeno mjesto i koristiti punjenje odgovarajuće snage, u skladu sa uputstvima proizvođača, da bi se postiglo efikasno omamljivanje bez loma kostiju lobanje;
- b) u slučaju malog broja kunića, kada se koristi udarac u lobanju izazvan mehaničkim djelstvom, postupak mora da se provede na način da životinja trenutno ostane bez svijesti i da u tom stanju ostane do nastupa smrti, što je potrebno izvesti u skladu sa opštim zahtjevima iz člana 3. ovog Pravilnika.

3. Omamljivanje električnom strujom

A. Elektrode

1. Elektrode moraju da budu postavljene tako da obuhvate glavu životinje, kako bi struja mogla proći kroz mozak. Moraju da budu preduzete adekvatne mjere, da bi se osigurao dobar kontakt elektroda sa kožom, specijalno uklanjanjem viška vune ili vlaženjem kože.
2. Kod pojedinačnog omamljivanja životinja, oprema za omamljivanje električnom strujom mora:
  - a) da imaju aparat za mjerenje otpora tokom rada aparata koji onemogućava njegov rad ako nije moguće postići najmanju potrebnu jačinu struje;
  - b) da imaju ugrađen vizuelni ili audioaparat koji pokazuje dužinu primjene struje na životinji;
  - c) da bude spojen na aparat koji pokazuje napon i jačinu struje tokom rada, postavljen tako da ga lice koja obavlja omamljivanje jasno vidi.

3. Jačina električne struje i trajanje omamljivanja električnom strujom moraju da budu takvi da se obezbijedi da životinja trenutno izgubi svijest i ostane bez svijesti do nastupa smrti.

B. Kupke za omamljivanje

1. Pri upotrebi kupki za omamljivanje peradi, mora se prilagoditi nivo vode radi obezbjeđenja relevantnog kontakta sa glavom svake ptice.

1.1. Jačina električne struje i trajanje omamljivanja električnom strujom moraju da budu takvi da se obezbijedi da životinja trenutno izgubi svijest i ostane bez svijesti do nastupa smrti.

2. Kod grupnog omamljivanja peradi u kupkama, mora se održavati napon koji je potreban za stvaranje struje dovoljne jačine za omamljivanje svake ptice.

3. Da bi se obezbijedilo da struja prolazi pravilno, moraju se preduzeti adekvatne mjere i to obezbjeđenjem dobrih električnih kontakata i vlaženjem mjesta dodira lire i nogu peradi.

4. Kupke za omamljivanje peradi moraju veličinom i dubinom da odgovaraju vrsti i kategoriji peradi koja se kolje i ne smiju se prelijevati na ulazu. Elektroda koja je uronjena u vodu mora da se proteže cijelom dužinom vodene kupke.

5. Na mjestu klanja mora da bude obezbijeđen ručni rezervni aparat za omamljivanje.

4. Omamljivanje svinja izlaganjem ugljen-dioksidu

1. Koncentracija ugljen-dioksida za omamljivanje svinja mora da iznosi najmanje 70%.

2. Komora u kojoj se svinje izlažu gasu i oprema koja se koristi za prevoz svinja kroz nju moraju da budu tako dizajnirani, konstruisani i održavani da se izbjegne povređivanje svinja i pritisak na grudni koš te da svinje mogu stajati uspravno sve dok ne izgube svijest. Oprema koja se koristi za prevoz svinja kroz komoru i komora moraju da budu adekvatno osvijetljeni tako da svinje mogu vidjeti jedna drugu ili svoju okolinu.

3. Komora mora da bude opremljena aparatima za mjerenje koncentracije gasa na mjestu najviše koncentracije gasa kojoj su životinje izložene, te svjetlosnim i zvučnim znakom upozorenja ukoliko koncentracija ugljen-dioksida padne ispod zahtijevanog nivoa.

4. Svinje moraju da budu smještene u prostore ili spremnike u kojima mogu vidjeti jedna drugu i moraju da budu dopremljene u komoru za omamljivanje u roku 30 sekundi od ulaska u postrojenje. Svinje moraju da budu prevezene što je moguće brže od ulaza do mjesta najviše koncentracije gasa, gdje moraju da budu izložene gasu dovoljno dugo da ostanu bez svijesti do nastupa smrti.

5. Omamljivanje peradi izlaganjem ugljen-dioksidu

1. Odredbe se odnose na omamljivanje kokoši i ćurki, a nisu primjenjive na ostalu domaću perad.

2. Mješavine gasova koje se koriste za omamljivanje peradi sastoje se od:

a) 40% ugljen-dioksida, 30% kiseonika i 30% azota (perad je izložena ovoj mješavini gasova tokom najmanje dvije minute), a nakon toga je još izložena tokom jedne minute 80% ugljen-dioksidu, ili

1) bilo koje mješavine argona, azota ili drugih inertnih gasova sa atmosferskim vazduhom i ugljen-dioksidom pri čemu koncentracija ugljen-dioksida ne smije da bude viša od 30%, a rezidualnog kiseonika 2% (perad je ovoj mješavini gasova izložena tokom najmanje dvije minute), ili

2) argona, azota, drugih inertnih gasova ili bilo koje mješavine ovih gasova u atmosferskom vazduhu sa maksimalno 2% rezidualnog kiseonika (perad je ovoj mješavini gasova izložena tokom najmanje dvije minute), ili

b) ugljen-dioksida najmanje koncentracije od 55% (perad je djelovanju ugljen-dioksida izložena tokom najmanje dvije minute).

3. Komprimirani gasovi moraju da budu vaporizirani prije upotrebe u komori i moraju da budu sobne temperature, da bi se spriječio temperaturni šok. Ni pod kojim uslovima čvrsti gasovi pri temperaturi smrzavanja ne smiju da budu dodati u komoru.

4. Mješavine gasova moraju da budu vlažene.

5. Adekvatna mješavina kiseonika i ugljen-dioksida mora da bude primijenjena i konstantno održavana u komori u visini peradi, kako bi uslijedila anoksija (nedostatak kiseonika).
6. U slučaju da perad izložena mješavini gasova pokazuje znakove vraćanja svijesti, potrebno je produžiti vrijeme izloženosti gasu.
7. Komora mora da bude opremljena aparatima za mjerenje koncentracije kiseonika i/ili ugljen-dioksida unutar komore, i to u visini peradi, te svjetlosnim i zvučnim znakom upozorenja ukoliko koncentracija ugljen-dioksida padne ispod zahtijevanog nivoa.
8. Sistem mora da ima sposobnost održavanja potrebne koncentracije gasova unutar komore.
9. Tokom korištenja, koncentracija kiseonika i/ili ugljen-dioksida u komori mora konstantno da bude praćena te vidljiva licu koje upravlja sistemom za omamljivanje.
10. Oprema za omamljivanje peradi gasom mora da bude dizajnirana, konstruisana i održavana na način koji obezbjeđuje da se perad ne povrijedi pri prolasku kroz nju.

III. SPECIJALNI USLOVI USMRĆIVANJA

1. Primjena pištolja ili puške

Ovi postupci se koriste za usmrćivanje različitih vrsta životinja, naročito uzgojene velike divljači i jelena, a moraju da budu odobreni od nadležnog inspekcijskog organa koji mora da obezbijedi da navedene postupke provodi osposobljeno osoblje u skladu sa članom 3. ovog Pravilnika.

2. Dekapitacija i dislokacija vrata

Ovi postupci se koriste samo za usmrćivanje peradi i moraju da budu odobreni od nadležnog inspekcijskog organa koji mora da obezbijedi da ih provodi osposobljeno osoblje u skladu sa članom 3. ovog Pravilnika.

3. Usmrćivanje električnom strujom i izlaganjem ugljen-dioksidu

1. Nadležni inspekcijski organ može da odobri usmrćivanje različitih vrsta životinja primjenom električne struje i ugljen-dioksida pod uslovom da su ispunjeni zahtjevi iz člana 3. ovog Pravilnika i odjeljaka 3. i 4. Poglavlja II ovog dodatka.

2. Jačina korištene struje i dužina izlaganja električnoj struji te koncentracija i dužina izlaganju ugljen-dioksidu, koji se koriste za omamljivanje, odnosno usmrćivanje životinja, koji će biti propisani vodičima dobre prakse iz člana 14. ovog Pravilnika.

4. Primjena komore sa vakuumom

Ovaj postupak se koristi samo za usmrćivanje bez iskrvarenja određenih životinja za prehranu ljudi koje pripadaju vrstama divljači iz uzgoja (prepelica, jarebica, fazan) i mora se provoditi u skladu sa članom 3. ovog pravilnika, tako da se:

- a) u hermetički zatvorenoj komori u kojoj se nalaze životinje može brzo postići vakuum primjenom snažne električne pumpe;
- b) vakuum održava sve dok životinje ne uginu;
- c) životinje grupno prevoze u spremnicima koji su smješteni u vakuumskoj komori specijalno izgrađenoj u tu svrhu.

DODATAK D

ISKRVARENJE ŽIVOTINJA

1. Kod već omamljenih životinja iskrvarenje mora da počne što je moguće brže nakon omamljivanja i mora da bude brzo, obilno i potpuno. Životinja mora da iskrvari prije nego postoji mogućnost povratka svijesti.

2. Kod svih omamljenih životinja, iskrvarenje mora da bude izazvano prerezivanjem barem jedne vratne arterije ili pripadajućih krvnih sudova koji ih snabdijevaju krvlju.

2.1. Nakon prerezivanja krvnih sudova ne smiju se obavljati nikakvi dodatni postupci ili električni podražaji na životinjama prije nego je iskrvarenje završeno.

3. Kada je za omamljivanje, vješanje, dizanje i iskrvarenje životinja odgovorno jedno lice, to lice mora da provede navedene postupke tim slijedom na jednoj životinji prije nego ih počne na drugoj.

4. Priručna pomoćna sredstva za prerezivanje vrata moraju da budu obezbijeđena na mjestu gdje se perad iskrvaruje primjenom automatskog aparata, tako da se u slučaju njegovog kvara perad može odmah zaklati.

DODATAK E

POSTUPCI USMRĆIVANJA ŽIVOTINJA PRI KONTROLI BOLESTI

Dopušteni postupci

1. Usmrćivanje životinja sa ciljem kontrole bolesti mora da bude obavljeno na jedan od načina određenih u Dodatku C ovog Pravilnika koji uzrokuju sigurnu smrt životinja.

2. Izuzetno od stava 1. ovog člana, a u skladu sa članom 3. ovog Pravilnika, za usmrćivanje životinja pri svijesti mogu da se koriste i drugi postupci, pri čemu mora da bude obezbijeđeno da se:

a) u slučaju primjene postupka koji ne izaziva trenutnu smrt životinje (npr. pucanj iz pištolja sa penetrirajućim klinom) primijene sve potrebne mjere da se životinja što prije usmrti, a u svakom slučaju prije nego se ponovno osvijesti;

b) na životinji ne provode nikakvi daljnji postupci prije utvrđivanja njene smrti.

DODATAK F

POSTUPCI USMRĆIVANJA ŽIVOTINJA KOJE SE UZGAJAJU SA CILJEM PROIZVODNJE KRZNA

I. DOPUŠTENI POSTUPCI

1. Nadležni organi iz člana 2. stav (1) tačka i) donose odluku o najadekvatnijem postupku usmrćivanja različitih vrsta životinja, koji se mora provoditi u skladu sa odredbama iz člana 3. ovog Pravilnika, zavisno od vrste životinja na koju se primjenjuje.

2. Dopušteni su sljedeći postupci usmrćivanja:

a) primjena mehaničkog aparata sa penetrirajućim klinom;

b) ubrizgavanje prekomjerne doze anestetika;

c) primjena električne struje koja uzrokuje prestanak rada srca;

d) izlaganje ugljen-monoksidu;

f) izlaganje hloroformu;

g) izlaganje ugljen-dioksidu.

II. SPECIJALNI USLOVI

1. Primjena mehaničkog aparata sa penetrirajućim klinom

a) aparat mora da bude postavljen tako da klin prodre u koru velikog mozga;

b) ovaj postupak dopušten je samo ako odmah nakon njega slijedi iskrvarenje životinje.

2. Ubrizgavanje prekomjerne doze anestetika

Dopušteno je koristiti samo one anestetike, doze i načine primjene koji uzrokuju trenutni gubitak svijesti nakon čega nastupi smrt životinje.

3. Primjena električne struje koja uzrokuje prestanak rada srca

a) elektrode moraju da budu postavljene tako da električna struja prolazi kroz mozak i srce. Najmanja upotrijebljena jačina struje mora da dovede do gubitka svijesti i srčanog zastoja;

b) kod lisica, pri primjeni elektroda u usta i rektum, prosječna jačinu struje mora da iznosi 0,3 ampera u trajanju od najmanje 3 sekunde.

4. Izlaganje ugljen-monoksidu

a) komora u kojoj se životinje izlažu gasu mora da bude dizajnirana, konstruisana i održavana tako da se izbjegne povređivanje životinja i da je moguće da kontroliše životinje tokom postupka;

b) životinje se uvode u komoru tek nakon što se postigne 1%-tna koncentracija 100%-tnog ugljen-monoksida;

c) gas koji proizvodi aparat specijalno prilagođen u tu svrhu može da se koristi za usmrćivanje kuna i činčila pod uslovom da su testovi pokazali da je korišteni gas:

1) adekvatno ohlađen;

2) filtrovan u dovoljnoj mjeri;

3) očišćen od bilo kakvih iritovajućih materije ili gasova.

Životinje se ne smiju smjestiti u komoru sve dok se ne postigne koncentracija ugljen-monoksida od 1%.

d) nakon udisanja, gas mora najprije da izazove duboku opštu anesteziju, a zatim sigurnu smrt;

e) životinje moraju da ostanu u komori do nastupa smrti.

5. Izlaganje hloroformu

Izlaganje hloroformu može da se koristi za usmrćivanja činčila, pod uslovom da:

a) je komora u kojoj se životinje izlažu gasu dizajnirana, konstruisana i održavana tako da se izbjegne povređivanje životinja i da je moguće da se kontrolišu životinje tokom postupka;

b) se životinje uvode u komoru samo kada je vazduh zasićen hloroformom;

c) nakon udaha, gas najprije izaziva duboku opštu anesteziju, a zatim sigurnu smrt;

d) životinje ostaju u komori do nastupa smrti.

6. Izlaganje ugljen-dioksidu

Ugljen-dioksid može da se koristi za usmrćivanje kuna i činčila pod uslovom da:

a) je komora u kojoj se životinje izlažu gasu dizajnirana, konstruisana i održavana tako da se izbjegne povređivanje životinja i da je moguće da se kontrolišu životinje tokom postupka;

b) se životinje uvode u komoru tek kada vazduh sadrži najveću moguću koncentraciju 100%-tnog ugljen-dioksida;

c) nakon udaha, gas najprije izaziva duboku opštu anesteziju, a zatim sigurnu smrt;

d) životinje ostaju u komori do nastupa smrti.

DODATAK G

POSTUPCI USMRĆIVANJA VIŠKA PILIĆA I PILEĆIH ZAMETAKA KAO VALIONIČKOG OTPADA

I. DOPUŠTENI POSTUPCI USMRĆIVANJA PILIĆA

1. Dopušteni su sljedeći postupci usmrćivanja pilića:

a) upotreba mehaničkog aparata koji izaziva brzu smrt;

b) izlaganje ugljen-dioksidu.

2. Nadležni organi iz člana 2. stav (1) tačka i) mogu dopustiti upotrebu drugih naučno priznatih postupaka usmrćivanja, pod uslovom da se provode u skladu sa članom 3. ovog Pravilnika.

II. SPECIJALNI USLOVI

1. *Upotreba mehaničkog aparata koji izaziva brzu smrt*

a) životinje moraju da budu usmrćene pomoću aparata sa brzorotirajućim mehaničkim oštricama ili drugim odgovarajućim nastavcima;

b) kapacitet aparata iz podtačke a) ove tačke mora da bude dovoljan da se obezbijedi da su sve životinje trenutno usmrćene čak i kada se primjenjuje pri velikom broju životinja.

2. *Izlaganje ugljen-dioksidu*

a) životinje moraju da budu smještene u atmosferi sa najvećom mogućom koncentracijom 100%-tnog ugljen-dioksida;

b) životinje moraju ostati u toj atmosferi do nastupa smrti.

III. DOPUŠTENI POSTUPCI USMRĆIVANJA EMBRIJA

1. Za trenutno usmrćivanje svakog živog embrija, sav valionički otpad mora da bude obrađen mehaničkim aparatima kao što je opisano u tački 1. Poglavlju II ovog dodatka.

2. Nadležni organi iz člana 2. stav (1) tačka i) mogu dopustiti upotrebu drugih naučno priznatih postupaka usmrćivanja, pod uslovom da se provode u skladu sa članom 3. ovog Pravilnika.

DODATAK H

PROGRAM OSPOSOBLJAVANJA ZA OSOBLJE KOJE UČESTVUJE U OBAVLJANJU SPUTAVANJA, OMAMLJIVANJA I KLANJA ILI USMRĆIVANJA ŽIVOTINJA

Program osposobljavanja iz člana 7. stav (1) ovog Pravilnika sastoji se od:

a) osnova iz oblasti zaštite životinja pri klanju ili usmrćivanju;

b) osnova iz oblasti koje uređuje premještanje životinja:

1) istovar životinja iz prevoznih sredstava;

2) kretanje životinja u prostorima klaonice od mjesta istovara do depoa i od depoa do mjesta sputavanja, omamljivanja i klanja;

c) osnova u odnosu na uslove koje moraju zadovoljiti prostori za smještaj životinja (depoi) te osnovna načela zaštite životinja u depou (unutrašnjim i spoljnim prostorima klaonice u kojima se drže životinje);

d) osnova u odnosu na način sputavanja životinja prije klanja;

e) osnovnih načela i dopuštenih postupaka omamljivanja koji dovode do trenutnog gubitka svijesti koji traje sve do nastupanja smrti životinje;

f) postupaka pri klanju i iskrvarenju životinja;

g) praktičnog ili filmskog prikaza navedenih postupaka.